

Erdős Virág: A szabadságról

Petőfi Kör, 2016

2016. március 17-én az ELTE Társadalomtudományi Karán került sor a [Petőfi Kör, 2016](#) címmel indított hat részes vitasorozat első estjére.

Az est meghirdetett témája „A szabadság” volt.

A két előadó, Dénes Balázs és Schanda Balázs mellé két „korreferátort”, Gács Annát és engem kértek fel.

Én egyrészt a kevésbé testhezálló szituáció, másrészt saját, szerény képességeim fogságában nem tudtam kellőképp „szabadon” élni a felkínált lehetőséggel.

Ezért Dénes Balázs előzetesen megküldött és [ezen](#) az oldalon olvasható előadásvázlatának mintájára megkísérlem némiképp letisztultabb formában összefoglalni az eredetileg erre az alkalomra szánt mondandómat.

*

Számomra a szabadság-egyenlőség-testvériség hármasa csak az igazságosság fogalmával együtt válik értelmezhetővé. A testvériség, mint az igazságosság jegyében zajló örök emberi küzdelem *oka*, az egyenlőség, mint az igazságosság jegyében zajló küzdelem *célja*, és a szabadság, mint e küzdelem lehetséges, és kisebb-nagyobb mértékben mindenki számára adott *eszköze* számomra így, együtt nyer közös értelmet. Mindannyian *testvérek* vagyunk, ezért úgy *igazságos*, ha a rendelkezésünkre álló *szabad* akaratunkat egy *egyenlőségen* alapuló társadalom megteremtésére „használjuk”.

Az igazságosság jegyében megélt szabad akaratunkat azonban csak akkor vagyunk képesek ténylegesen „működtetni”, ha birtokában vagyunk az igazságnak, azaz ha képesek vagyunk különbséget tenni aközött, ami igazságos, és aközött, ami igazságtalan.

Magyarán: a szabadság az igazság kimondásával kezdődik – mondhatnánk, ha nem lenne túlságosan ismerős ez a mondat már akár csak a legközvetlenebb közelmúltból is. Orbán Viktor március 15-ei beszédében ugyanis szó szerint ezt a csinos kis bölcsességet találta

közölni az ünnepi alkalom alkalmából fegyelmezetten örvendező lengyel hazafiak sokaságával.

Ő ugyan történetesen az általunk választott szövetségi rendszer (egy), illetve a puszta életüket mentő nincstelen földönfutók (kettő) ellen meghirdetett kétfrontos szabadságharc kétes értékű eufóriájára gondolt, és ez azért nem egészen ugyanaz, mint amire én gondolok.

Én ugyanis arra gondolok, hogy az a bizonyos szabadság pont ott kezdődik, ahol az ilyen diktátumként megfogalmazott (ergo nem szabad), hazug (ergo nem igaz), és kormányzati propagandaeszközökkel a felismerhetetlenségig agyonmanipulált, kinyilatkoztatásszerű félmondatok végződnek.

Ebből következőleg a szabadságról való mostani gondolkodásunk tulajdonképpeni legfontosabb kérdése éppen az lehet, hogy vajon létezhet-e egyáltalán szabadság ott, ahol semmi se az, aminek látszik.

Hogy létezhet-e itt és most fontosabb tartozéka a szabadságnak, mint maga az igazság.

És hogy vajon szabad-e még egyáltalán az az ország, amelynek társadalmi berendezkedése lassan *expressis verbis* igazságtalan.

*

Kis túlzással azt mondhatnám, hogy az a bizonyos sokat kárhoztatott, de valamilyen értelemben mégiscsak mindannyiunk számára felderengő lehetőség, amit rendszerváltásnak szokás nevezni, számomra már 1981-ben bekövetkezett.

Egészen pontosan abban a pillanatban, amikor Kornis Mihály *Dunasírató*-jában a November 7. téri villanyújság egyszer csak eszeveszetten és megállíthatatlanul villogni kezdte, hogy: „HAZUGSÁG! HAZUGSÁG! HAZUGSÁG!”.

(Petőfi Sándor pedig „seggét pacskolta Pestnek” majd kiadta a jelszót, hogy „Bassza meg az isten, irány Budapest”– jegyzem meg halkán, titokban persze azt remélve, hogy ez a szerény kis irodalmi adalék útmutatásul szolgálhat a *Petőfi Kör 2016* címmel indított vitasorozat későbbi előadásaihoz is.)

A szóban forgó Kornis-szöveg számomra elsősorban azt az elementáris szabadságélményt szimbolizálja, ami tapasztalatom szerint minden valamire való irodalmi mű esetében az igazság kimondásának jólesően kellemes velejárója.

Konkrétan ezért a bizonyos „szabadságélményért” olvas az ember.

És persze ezért ír.

Az igazság kimondása ugyanis szó szerint „felszabadít” minket az alól a kízó és nyomasztó és testet-lelket megszorító érzés alól, amit a pszichológia „kognitív disszonancia” néven tart számon.

Amikor a világ bizonyos dolgokról valami egészen mást „kommunikál” felénk, mint amit a saját szemünkkel látunk és amit a szívünk mélyén érzünk.

Például amikor a világ „migrációs válsághelyzetet” kommunikál, mi viszont az állítólagos „migránstömegek” helyett csak piros sapiban és földig érő géppuskában grasszáló katonai rendészeket látunk. Amikor a világ „szabálysértőket”, „elkövetőket” és „erőszakosan kéregető hajléktalanhordákat” kommunikál, mi pedig csak nehéz sorsú, földön alvó embereket látunk. Amikor a világ „szeretetteljes szegregációt” kommunikál, mi pedig a 16. születésnapjuk másnapján ároktisztító közmunkásnak álló gyerekeket látunk. Amikor a világ gazdasági fellendülést, növekvő jólétet és működő reformokat kommunikál, mi pedig... és így tovább, és így tovább.

Márpedig ez a bizonyos kognitív disszonancia – azaz a tényleges igazság és a valóság mesterségesen kreált képe közti kibékíthetetlen ellentmondás nyomán támadt kízó belső feszültség – rossz esetben megbénít és cselekvésképtelenné tesz bennünket, még rosszabb esetben pedig azok ellen fordít, akikre a célzatosan előállított hamis információk vonatkoznak.

*

2013 őszén valamelyik hírportálon megjelent egy aprócska hír. November 15-e éjjelén budapesti fiatalok a Duna-parton megverték egy hajléktalanságban élő embert, és hátizsákját a Dunába dobták. A Fővárosi Közgyűlés történetesen épp előző nap hagyta jóvá azt a rendeletet, amely a korábban elfogadott szabálysértési törvény vonatkozó passzusára való

hivatkozással Budapest bizonyos részein megtiltotta a közterület életvitelszerű használatát, azaz (köznapki kifejezéssel élve) un. „hajléktalanmentes övezeteket” jelölt ki.

Azon túl, hogy milyen keserű történelmi asszociációkat kelthet bennünk egy kiszolgáltatott és (de jure!) megbélyegzett ember Dunába dobott holmija, azon túl az esetnek két fontos tanulsága is van. Egyrészt ijesztő látni, hogy adott esetben milyen közvetlen felhatalmazást jelenthet a direkt fizikai agresszióra egy igazságtalan törvény életbe léptetése. Másrészt nem lehet nem észrevenni, hogy az emberi lélek milyen elementáris erővel próbál feloldást találni a méltatlan helyzetben lévők iránt érzett (és meggyőződésem szerint kivétel nélkül mindannyiunkban ott lévő) eredendő szánalom, és az őket megbélyegző külső, autoriter ítéletalkotás közti ellentmondásra.

Amikor ártatlan embereket bűnösnek nyilvánítanak, „a világ gyémánttengelye” mindenképp „meggörbül”, és ezt a helyzetet előbb-utóbb muszáj valahogy helyreállítani. Márpedig ezt kétféleképpen tehetem meg: vagy megpróbálom őket ténylegesen bűnösnek beállítani (megbüntetem, tehát bűnös), vagy szembenézek az igazsággal.

Nem biztos, hogy ez az utóbbi a vidámabb megoldás, de az biztos, hogy egyedül ez hoz igazi megkönnyebbülést, magyarán ez tesz szabaddá. És ha már szabaddá váltam, akkor ezzel együtt képessé válok arra is, hogy a helyzet igazi megoldásán, az igazságtalan helyzet megszüntetésének lehetőségein gondolkodjam.

*

Azon persze sok múlik, hogy a maihoz hasonló viták résztvevői, egyetemisták és egyetemi oktatók, társadalomtudósok és leendő társadalomtudósok, jogászok, jogvédők, újságírók, írók, költők, művészek és hasonlóak, vagyis mi mindannyian, akiket a társadalom arra „tart”, hogy derűsebb időkben *örkődjünk* az igazság felett, nehezebb időkben pedig megpróbáljuk ezt a bizonyos igazságot valamelyest *hosszúfűre* tenni –, szóval hogy mi mégis hogyan végezzük a munkánkat.

Mert ha jól végezzük a munkánkat, akkor mindazt a töménytelen igazságtalanságot, amelynek elleplezésében, fenntartásában és tulajdonképpeni generálásában a jelenleg regnáló rendszer érdekelt, egyre szélesebb körben tehetjük láthatóvá.

És persze nem csak azt, ami ebből közvetlenül minket érint, nem csak azt, ami a középosztályt érinti, és nem is csak azt, ami az egyetem falától kétszáz méterre üldögélő hajléktalan bácsikát érinti, hanem azt is, ami az érpataki cigánysoron élő romákat, a röszkei konténerekben várakozó kurdokat, vagy éppen a zürichi „Strichplatz” kabinjaiban dolgozó magyarokat – hogy csak néhány esetleges példát említsek a rendszer által elleplezett, fenntartott és generált igazságtalan helyzetek sokaságából, amely helyzetek egytől egyig arra várnak, hogy mi egyrészt szakmaiságból, másrészt emberségből, egyrészt az eszünkre, másrészt a szívünkre hallgatva felmutassuk és néven nevezzük őket.

Ha viszont nem jól végezzük a munkánkat, ha töketlenek, bizonytalanok, felületesek, megalkuvók és gyávák vagyunk, akkor az a bizonyos igazság jórészt kimondatlanul marad, és a megtevesztett emberek többségének esélye sem lesz, hogy kiszabaduljon annak a bizonyos „kognitív disszonanciának” a szorongató fogságából: szabadság, egyenlőség, testvériség és szolidaritás helyett marad a teljes és mindent elborító társadalmi közöny. Jó esetben. Rossz esetben: vaktában vagdalkozó düh. És készülődő elmebaj.

*

Hogy ne így legyen, ahhoz viszont véleményem szerint azt is érdemes tudatosítanunk magunkban, hogy mi, akik most a szabadságról gondolkodunk, pillanatnyilag lényegesen nagyobb „mozgástérrel”, vagy ha úgy tesszük, „szabadságfokkal” rendelkezünk, mint a mai magyar társadalom túlnyomó többsége.

Annak az ELTE TáTK-s hallgatónak például, aki az állami oktatás keretei között eltöltött pályafutása végén [egy kérdésre válaszolva](#) a diákhitelt nevezi meg, mint a személyes szabadságát leginkább korlátozó tényezőt, annak közben pontosan tudnia kell azt is, hogy mit jelent ugyanezt a pályafutást mondjuk egy borsodi szegregált iskola meglehetősen kétes szelekciós szempontok szerint kialakított kiegészítő osztályában elkezdni.

Márpedig azt a letagadhatatlan helyzeti előnyt, ami a diktatúra kiépülésének ebben a – gyaníthatóan rövidre szabott – „kegyelmi időszakában” számunkra még megadatik, többféle módon is kihasználhatjuk.

Egyrészt örülhetünk, de tényleg, hogy még mindig mindenféle direkt korlátozás nélkül „mondhatjuk a magunkét”. Ebből következőleg dönthetünk úgy, hogy a kutatás, a publikálás, az alkotás és a vélemény-nyilvánítás még rendelkezésünkre álló szabadságával élve ezentúl minden létező lehetőséget megragadunk, hogy még az eddiginél is nagyobb elszántsággal és kérlelhetetlenséggel hívassuk fel a figyelmet a társadalom többségének szabadsághiányos állapotára.

Másrészt azon logika mentén, miszerint semmiképpen sem akarunk „jól járni” egy olyan országban, ahol egy csomóan pillanatnyilag semmilyen körülmények között sem járhatnak jól, dönthetünk úgy is, hogy a saját, relatíve nagyobb szabadságunk egy részéről önként lemondunk, és azt, úgymond „betesszük a közösbe”.

Ennek a magatartásnak az eklatáns példája – a be nem adott pályázatok, át nem vett díjak, visszautasított támogatások és más, megszerzett, de lelkiismereti okokból ki nem használt előnyök mellett – maga a polgári engedetlenség.

*

Bizonyos értelemben persze nyitott kapukat döngetek, hiszen a tanárok mostani tiltakozó akció-sorozatának hála pillanatnyilag mindannyian egy permanens polgári engedetlenségi mozgalom kellős közepén vagyunk.

Ezeknek a – remélhetőleg tovább szaporodó – engedetlenségi mozgalmaknak ugyanakkor egy számomra még lelkesítőbb, igazán tiszta és tiszteletreméltó formája, amikor egy csoport tagjai nem saját érdekeikért, hanem mások igazáért állnak ki, és más emberek szabadságának a védelmében – akár a büntetőjogi felelősségre vonást is bevállalva – készek lemondani a saját személyes szabadságukról.

Hiszen mások akár törvénybe foglalt, akár „csak” hallgatólagosan megtűrt napi gyakorlatként működő jogfosztottsága tulajdonképp mindannyiunk szabadságát csorbítja. Ezért amikor mások szabadsághiányos állapotát közös sérelemként mutatjuk fel, és az „engedetlenséggel” járó büntetést magunkra vállaljuk, akkor nem teszünk mást, mint láthatóvá tesszük az igazságtalanságot, az ártatlanokat sújtó hibás törvényt, azaz a világ meggörbült gyémánttengelyét.

*

Én azok közé a szerencsések közé tartozom, akik egy-egy rövidebb időszakra közelről is láthatták egy ilyen csoport működését. Az AVM (A Város Mindenkié) elnevezésű, a lakhatási jogokért és a hajléktalanságban élő emberek méltóságának védelméért létrejött civil csoport már több, a maga nemében sikeresnek mondható polgári engedetlenségi akciót is szervezett, többek között kilakoltatásokat és hajléktalan emberek kunyhóinak elbontását próbálták így módon megakadályozni. Annak a 2011-ben kezdődött, és szó szerint máig tartó küzdelemnek a során is többször éltek ezzel az eszközzel, amellyel a 21. századi magyar törvényalkotás eddigi legszégyenteljesebb törvényének, a hajléktalanságban élő emberek szabad mozgását és városi területhasználatát korlátozó szabálysértési törvénynek az életbe léptetését és életben maradását próbálták megakadályozni. (Ennek a küzdelemnek a soron következő állomására kerül sor egyébként most április 11-én, amikor is a parlament az AVM kezdeményezésével beterveztett és a vonatkozó törvény visszavonását indítványozó törvénymódosítási javaslatról [szavaz.](#))

Akinek élete során akár csak egyszer is alkalma volt részt venni egy igazán komolyan vett, valódi tétekkel játszó, azaz a tényleges egzisztenciális áldozathozatal kockázatával járó polgári engedetlenségi akcióban, az olyasféle élményt élhet át, ami tényleg csak az olvasás (vagy éppen az írás...) eufórikus szabadságélményéhez hasonlítható.

Mintha egyszerre billenne a helyére és nyílna ki az ember előtt a világ.

A villanyújság egyszer csak eszveszetten és megállíthatatlanul villogni kezdi, hogy hazugság, hazugság, hazugság...

*

Miközben persze a szabadság is, akárcsak az irodalom, veszélyes üzem.

A *Dunasírató* híres, utolsó mondatában a novella gyerekhőse elárulja a mamájának, hogy mennyire fél.

De a mamája azt mondja neki, hogy ne féljen.

(A *Petőfi Kör 2016* című vitasorozat [következő estjére](#) 2016. április 14-én este 18 órakor kerül sor az ELTE TáTK lágymányosi campusán.)